

Catalanisms i sintaxi catalana en els textos dels quatre viatges d'En Colom

La llengua del text que ens ha arribat del diari de bord de Cristòfor Colom en els seus viatges cap a les Índies ha estat sovint motiu de controvèrsia entre els estudiosos. Els qui defensen l'origen català de l'Almirall veuen en certes paraules i expressions una clara influència de la llengua catalana, suposades traces d'un text original en català perdut i adulterat per la censura a l'hora de traduir-lo al castellà.

Certament, durant la traducció del pretès original castellà al català hem trobat diversos exemples que els donarien la raó, i ens ha semblat interessant de comentar-les en aquesta nota ja que, evidentment, no són visibles per al lector de la traducció catalana. El problema, però, és que el català i el castellà són (i eren) dues llengües molt properes, amb un origen comú i una evolució paral·lela. Si ja ens costa posar els límits entre el català i el castellà d'avui, encara és més difícil fer-ho amb els de fa més de cinc-cents anys. I encara és més difícil sostenir que rera aquestes expressions hi ha un catalanoparlant quan les trobem documentades en el *Diccionario de la Lengua Española* de la Real Academia (DRAE).

És el cas d'expressions com *determinó de tornar a enviar a la població*, o *están en puntos de se tornar locos*, en les quals trobem un verb "tornar" fàcilment identificable amb el català però que està recollit al DRAE, si bé especifica que és una variant poc usual. Així mateix, trobem en les converses que Colom manté amb els indis que *todo aquello entendía el Almirante con pena* (vol dir amb dificultats, no amb tristesa) i si bé trobem documentada l'expressió castellana de significat equivalent "*a duras penas*", sembla que amb la preposició "*con*" pugui ser un calc del català "amb penes (i treballs)". També trobem en diverses ocasions referències a les *vísperas* que, si bé fan clarament referència al vespre, pot argumentar-se que es refereixen a "*una de las divisiones del día entre los antiguos romanos, que correspondía al crepúsculo de la tarde*", com recull el DRAE. També recull la veu *Carnestolendas* com a sinònim de carnaval, però que és sospitosament semblant a la catalana Carnestoltes. Hem trobat també que Colom diu que aquelles terres són millors que qualsevol altra *que el sol escaliente*, és a dir que el sol escalfi, tot i que segons el DRAE en castellà existeix el verb "*escalentar*" com a sinònim de "*calentar*". De la mateixa manera, llegim que els indis *no sólo hacen de grado lo que los hombres quieren que hagan*, o que Colom opina que la descoberta de noves terres *no es cosa que nadie la pudiese hacer sin mi presencia a mi grado*, clars reflexes de les expressions catalanes "de grat" i "al meu grat", si bé aquestes només tenen recollides al DRAE l'equivalent castellà de "*de grado*" o "*mal de mi grado...*", i no amb la forma "*a mi grado*"; i així un llarg etcètera.

En canvi, no hem sabut trobar documentades altres expressions d'arrel sospitosament catalana com ara "*dentro en la tierra*" en multitud de fragments com *envió seis hombres (...) que fuesen dos o tres leguas dentro en la tierra*, o *sin haber entrado dentro en la tierra*, que clarament volen dir "terra endins". Igualment, en l'expressió "*de no nada*" (y por otras cosas de no nada les daban los indios cuanto querían, o según imaginaba que por no nada) intuïm al darrere un "de no res" ben català. Així mateix, al llarg del text apareix l'adverbi "*muy*" en expressions comparatives de l'estil de: *muy más hermoso*, *muy más atrevido*, *muy más claramente*; si tenim en compte que en castellà aquest adverbi es converteix en "*mucho*" en aquest tipus de construccions, podríem arribar a la

conclusió que darrere hi ha un “molt més” català mal traduït. També trobem que en plena tempestat, Colom assegura que els vents eren tan forts *que parecía que levantaban la carabela en los aires*, i si bé pot ser que vulgui dir que l'alçaven “en els aires”, ens sembla més probable que originàriament hi digués que l'alçaven “enlaire”. Més endavant, Colom s'adona que les malalties que pateixen els cristians es deuen al canvi d'aigües i d'aires *porque vemos que a todos arreo se estiende*, que equival al “a tot arreu” català, i si bé el DRAE recull la forma “arreo” amb el significat de “*sucesivamente*”, accepta que prové del català “arreu”. Així mateix, suposem que és d'influència catalana el verb “anomenar” de la frase *y anomenaron (anomenaren) por su nombre más de ciento* ja que en castellà només hem trobat recollida la forma “nomenar”. Colom també parla diverses vegades de la “cabeza” de l'illa de la Tortuga: *puede haber de la una a la otra a lo más diez leguas (...) desde el cabo de Cinquin a la cabeza de la Tortuga*, o *Y así desde la cabeza de la Tortuga hasta la punta Aguda habría 44 millas* i, si bé és possible que, en tenir l'illa forma de Tortuga, es refereixi a la zona que vindria a ser la “cabeza” de la figura imaginària, vistos tots els exemples anteriors, ¿no podria ser que es referís a “el cap de la Tortuga”, és a dir, a una punta (que hauria d'haver estat “cabo” en castellà)? A més, posteriorment trobem referències a “Mosén Pedro Margarit”, quan el títol de “mossèn” és, segons el DRAE, exclusivament usat per als clergues de l'antic regne d'Aragó.

Hi ha altres casos en què el suposat catalanisme és puntual, cosa que el fa encara més desconcertant: en el text apareixen indistintament *el nariz* i *la nariz*, quan Coromines reconeix que només ha trobat documentada la forma masculina en una ocasió, de manera que podríem veure-hi restes d'una forma primitiva “el nas” que en alguns casos va influir massa el traductor. De la mateixa manera, trobem en comptades ocasions l'ús de l'article determinat davant dels noms propis i en contextos on el seu ús no està justificat en castellà, ni antic ni modern (“*el Martín Alonso*”, “*el Villacorta*”); o noms propis que de sobte apareixen amb una ortografia sorprenentment catalana (Johan de Fonseca, quan abans se l'ha anomenat a bastament Juan de Fonseca). Per acabar, recollim altres expressions que sonen catalanes per la seva sintaxi, cosa que les fa més difícils de trobar documentades: *esta isla era más pequeña que no la isla Samoet* (l'ús de la negació ens sona estrany en castellà); *y llegamos a ella todos tres los navíos* (“tots tres vaixells”); *creía que había islas al este hasta en derecho de donde las comenzó a hallar* (“creia que hi havia illes a l'est fins de dret on les començà a trobar”); *somos bien ciertos (...) que en esta tierra así el trigo como el vino nacen muy bien* (“som ben certs”); *parece que sería bien mandar traer (...) otras cosas, como son conservas... o algunos oficiales que acá vinieron, como son albañiles e de otros oficios...* (ens sembla que l'expressió “com són” per introduir una sèrie d'exemples és força estranya en castellà, i del tot habitual en català).

Tot i això, no podem afirmar a la lleugera que les expressions que ara sonen catalanes no fossin d'ús corrent en el castellà d'aquella època. Repetir sense fonament científic que aquestes expressions són catalanes no fa més que donar arguments als qui pretenen defensar la teoria tradicional. Així, doncs, creiem que si es vol que la llengua utilitzada en els suposats originals castellans sigui una demostració més que Colom era català, cal un estudi filològic profund, rigorós i científic que compari aquest text amb altres d'indubtablement castellans de l'època i que demostrï que aquestes expressions que a primera vista semblen catalanes realment ho són.